

MISIUNILE BENEFICIARILOR CONSULARI PE LIMES-UL DE NORD AL DACIEI ÎN SECOLUL AL III-LEA

Pentru epoca provinciei Dacia izvoarele literare nu ne oferă nici o informație precisă pentru *limes*-ul nordic privind neamurile barbare din afara Daciei romane. Din păcate, nici descoperirile arheologice din această zonă n-au identificat prezența unor populații barbare aflate în apropierea graniței provinciei.

Singurele date ce au fost considerate că dovedesc existența unui neam al dacilor liberi, situat la nord de Dacia romană, ne sunt oferite de mai multe inscripții descoperite în castrul roman de la Cășei¹. Este vorba despre câteva inscripții votive ridicate toate de către beneficiarii consulari². Misiunea acestora pe granița de nord a provinciei este redată în inscripții prin formula *agens Samo cum regione) ans sub seg(n)is), agens sub sig(n)is) Samum cum regione) ans* sau *agens sub sig(n)is) regione) ans*³. Toate aceste inscripții se datează pe vremea lui Gordian III⁴.

Ideea că prescurtarea *ans* ar proveni de la un neam dacic aparține lui A. von Domaszewski⁵. Dezvoltând această presupunere, V. Pârvan⁶ a completat literele *ans* (rămase fără întregire în *CIL*) prin *Ans(amen-sium)*, care alăturat lui *reg(io)* ar fi fost numele unui neam dacic de peste Someș. În ipoteza lui V. Pârvan, sensul ar fi fost, deci, de „regiunea ansamilor“ situată „dincolo de *vicus Samum*, spre dacia liberi“. Propunerea lui V. Pârvan a fost acceptată de-a lungul vremii de mulți istorici și epigrafiști români și străini⁷. Seducătoarea ipoteză nu se baza însă pe nici un indiciu documentar demn de luat în considerare. Pe lângă faptul că un asemenea neam dacic nu este menționat în lista lui Ptolemeu, printre populațiile dacice enumerate de el, nu există nici măcar una care să-și fi luat numele de la vreunul dintre râurile Daciei al căror nume antic îl cunoaștem.

Pentru a putea să găsim o altă explicație decât cea oferită de V. Pârvan, trebuie să ținem cont și de existența unui al doilea grup de inscripții, de aceeași factură, ridicate tot de către beneficiarii consulari

¹ I. I. Russu, *ActMuz*, II, 1956, p. 118—131; C. Daicoviciu, *Dacica*, Cluj, 1970, p. 396—402, cu toate inscripțiile privind beneficiarii din *Samum*.

² Cel mai recent studiu despre beneficiarii consulari în Dacia, R. Ardevan, *EphemNap.*, I, 1991, p. 163—171.

³ C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 396 (nr. 1); p. 397 (nr. 2 și 6).

⁴ *Ibidem*.

⁵ *CIL*, III, 7633 („*gentis Dacicae ut videtur*“).

⁶ V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1982, p. 160.

⁷ I. I. Rusu, *op. cit.*, p. 122, enumeră pe P. P. Panaitescu, C. Patsch, C. Daicoviciu; ideea e acceptată, deși cu unele nuanțări, și de M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 114; *OTS.*, p. 261—262; o acceptă, cu rezerve, D. Protase, *Autohtonii în Dacia I*, București, 1980, p. 40.

și găsite tot în castrul de la Cășei⁸. În aceste inscripții nu este menționată *reg ans*, misiunea beneficiarilor fiind cea de *agens in munere stationis* sau *agens curam stationis*. Ei se aflau, deci, în slujba sau la comanda unei *statio*. Toate inscripțiile ce conțin această formulă se datează mai timpuriu, în vremea lui Severus Alexander⁹. În afară de lectura *Ans(amenses)*, propusă de Pârvan, cele două grupe de inscripții în discuție au constituit baza unor construcții istorice mai largi. Astfel, C. Daicoviciu¹⁰ arăta că această *statio* era un post permanent la nord de castrul de la Cășei, în *barbaricum* (sau în apropierea sa), tocmai în teritoriul locuit de tribul dacic al Ansamensilor unde se va fi aflat și satul lor *vicus Ansamenses*. În *statio*, spunea C. Daicoviciu, beneficiarul comanda un pichet de soldați, ce se schimbau periodic. Comparând formulările diferite din inscripțiile dateate pe timpul lui Severus Alexander față de a celor din vremea lui Gordian III, el arăta că trebuie să existe o diferență de fond între ele¹¹. Continuându-și demonstrația, savantul clujean conchidea că *statio Samensis*, așezată în regiunea Ansamensilor, care mai mult depindea de provincie decât făcea parte din ea (era deci supravegheată), forma preambulul anexării acestei regiuni la provincie împreună cu centrul ei *Samum*. Anexarea se va fi produs în vremea lui Gordian III. Fiind pus sub administrația militară, ținutul a fost organizat într-o *regio* confinară, care, neapartinând nici unei *civitas* din Dacia, a fost botezată după numele tribului localnic. În această situație *statio* și-ar fi pierdut rostul și, deci, a dispărut din mențiunile epigrafice, dar în fruntea administrației militare a teritoriului au rămas în continuare beneficiarii consulari. Ei erau, după C. Daicoviciu, niște quasi-magistrați cu atribuții polițienești și jurisdicționale limitate¹².

Am redat pe larg soluția propusă de C. Daicoviciu pentru că la prima vedere ea pare satisfăcătoare, dând explicații tuturor problemelor ce se ridicau. Noi considerăm însă că astăzi această rezolvare nu mai este viabilă. Lăsând deoparte unele contradicții cuprinse în demonstrația lui C. Daicoviciu, întregul său raționament pornește de la acceptarea lecturii și sensului *Ans(amenses)*. Cum nimic nu le justifică, vom încerca să găsim o altă explicație.

Din inscripții rezultă că *ans* trebuie să reprezinte un determinativ pentru *regio*. Din acest punct de vedere ar putea fi într-adevăr și numele unei populații, deși pe teritoriul roman populația indigenă sau colonizată din afara Imperiului, al cărei nume apare alăturat unei unități administrativ-teritoriale, știm că era organizată în *civitates*, *vici*, *castella*; *burgi*, beneficiind de autonomie și de organizarea internă proprie¹³. Atestări epigrafice pe teritoriul Daciei romane ale unui *k(astellum)* al cărui nume, *Ansis*, este foarte asemănător cu prescurtarea *ans* sunt cu-

⁸ C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 397 (nr. 3, 4, 5, 7).

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Idem*, *op. cit.*, p. 399.

¹¹ *Idem*, *op. cit.*, p. 391.

¹² *Idem*, *op. cit.*, p. 399—400.

¹³ A. Avram, *SCIVA*, 35, 1984, 2, p. 158—169, cu privire specială la Dobrogea, dar și cu bibliografie și referiri mai largi.

noscute în zona minieră de la Alburnus Maior¹⁴. Distanța între zona auriferă și castrul de la Cășei este prea mare pentru a putea accepta existența vreunei legături între această așezare și grupul de litere *ans* din inscripțiile de la Cășei¹⁵.

Dacă nu este vorba despre numele unei populații atunci *ans* ar putea fi un explicativ pentru *regio*, fie cu sens administrativ-juridic, fie pur și simplu geografic. Luând în considerare prima posibilitate, prescurtarea *ans* ar putea proveni de la un impozit atestat epigrafic, *ansarium*. Trei inscripții¹⁶, aproape identice, au fost găsite în fața porților Romei, două pe marginea viei *Salaria* și a treia pe cea a viei *Flaminia*. Ele se datează pe vremea lui Marcus Aurelius și Commodus. Numele lui Commodus a fost martelat și înlocuit cu cel al lui Severus Alexander. În aceste inscripții este atestat *vectigal foricularii et ansarii promercalium*. O altă inscripție¹⁷, găsită pe malul Tibrului, la poalele Aventinului, deci, la intrarea dinspre vest în Roma, spune: *quicquid invehitur ansarium non debet*. Pe această bază, R. Cagnat¹⁸, de acord cu interpretarea lui Th. Mommsen, arată că este vorba despre o taxă și că bornele indicau limitele în interiorul cărora mărfurile, aduse spre vânzare, puteau circula fără a mai fi supuse taxei percepută la intrare. Deci, *ansarium* era o taxă de intrare, analog cu *portorium*, la care erau supuse doar mărfurile destinate vânzării (*promercales*). O mai bună înțelegere a problemei a fost adusă de R.E.A. Palmer¹⁹, care consideră că numele *ansarium*²⁰ vine de la mânerile (*ansae*) recipientelor, mai ales, amfore, în care se transporta vin și ulei. Mărfurile aflate în ele erau taxate prin numărarea mânerelor. *Ansarium* ar fi fost, deci, o taxă pe bucată, indiferent de conținutul sau volumul recipientului și se încasa ușor prin numărarea containerelor în vehiculul ce le transporta. În cazul Romei, această taxă era plătită de către cei care transportau mărfurile aduse din depozite, aflate în afara hotarelor orașului, în interiorul său, unde treceau în mâna vânzătorilor cu amănuntul²¹. Dacă am utiliza această analogie ar însemna că am avea atestată pe *limes*-ul nordic al Daciei o *reg(io) ans(aria)*, ce ar trebui însă să se refere, mai degrabă, la comerțul cu neamurile barbare. Într-o astfel de eventualitate, *regio* ar trebui să fie o zonă în interiorul căreia, mărfurile ce se comercializează între romani și barbari, să fie supuse taxei *ansarium*. O astfel de posibilitate este însă destul de greu de acceptat, între Roma și *limes*-ul nordic al Daciei deosebirile fiind considerabile.

¹⁴ V. Wollmann, *AIA*, XXVII, 1985—1986, nr. 10, 11, 18, 23, p. 293—294.

¹⁵ *Idem*, *op. cit.*, p. 292—293.

¹⁶ *CIL*, VI, 1016 a, b, c.

¹⁷ R. Cagnat, *Etude historique sur les impôts indirectes chez les Romains jusqu'aux invasions des Barbares d'après les documents littéraires et épigraphiques*, Paris, 1882, p. 150.

¹⁸ *Idem*, *op. cit.*, p. 151.

¹⁹ R.E.A., Palmer, *Memoirs of the American Academy in Rome*, XXXVI, 1930, p. 217—233.

²⁰ A. Forcellini, *Lexicon Totius Latinitatis*, I, s. v. *ansarius*, p. 291, derivă și el acest adjectiv de la *ansa*, vorbind despre *pecunia ansaria*, care ar fi fost un impozit (*vectigal*), plătit de negustori de pe navele ancorate în porturi, deci, un drept de ancoraj.

²¹ R.E.A., Palmer, *op. cit.*, p. 226.

Prin urmare, sensul explicativ al grupului de litere *ans* pentru *regio*, ar putea fi, mai degrabă, unul pur geografic. În acest sens, *ans* ar trebui să reprezinte o precizare, care să localizeze pe teren unde se afla acea *regio*. Pentru o astfel de situație avem o bună analogie în Britannia. Acolo este atestată, atât în *Tabula Peutingeriana*, cât și în *Itinerarium Antonini*, localitatea *Ad Ansam*²².

În legătură cu înțelesul acestui nume, compus din *Ad* plus un substantiv, a fost emisă mai demult părerea că ar fi numele unui râu sau estuar²³. Cel mai recent comentariu al istoricilor britanici²⁴, deși nu localizează precis așezarea, arată că, pe baza distanței precizată în *Itinerarium Antonini*, ea s-ar fi putut afla la Higham (Suffolk), acolo unde drumul roman ce venea de la Colchester trecea râul Stour și unde urmele de locuire romană sunt mai consistente. Numele *Ad Ansam* este considerat că derivă de la *ansa*. Cum în această zonă râul Stour face un cot, sensul lui *Ad Ansam* a fost apreciat drept „la cotul râului”²⁵. Chiar dacă localizarea așezării este încă ipotetică, prezența sa pe râul Stour este destul de sigură. Aceeași poziție, în apropierea malului râului *Samus*, o avea cu siguranță și *regio ans*. Pe această bază, considerăm că cea mai plauzibilă întregire și cel mai logic sens pentru formula din inscripțiile de la Cășei este *reg(io) ans(ae)*, cu înțelesul de „zona cotului râului”, întrucât, astăzi, Someșul face un cot pronunțat în apropierea castrului, spre Dej (fig. 1) sau cu un înțeles mai general, poate „zona de pe malul râului”. În această ipoteză, prin *regio* s-ar înțelege, deci, o zonă din provincie, în cazul nostru, de la marginea ei, mai întinsă sau mai restrânsă ca suprafață²⁶. Noi considerăm, deci, că această *regio* era un teritoriu al provinciei și înainte de a fi atestat epigrafic, aparținând, probabil, uneia dintre *civitates*, și apariția sa în inscripții are doar rostul de a preciza, la un moment dat, zona în care beneficiarul avea de îndeplinit misiunile încredințate de către consular. *Regio* nu era,

²² A.L.F., Rivet, C. Smith, *The Place Names of Roman Britain*, London, 1979, p. 150, 168.

²³ Hübner, *RE*, I/2, col. 2395, s.v. *Ad Ansam*.

²⁴ A.L.F. Rivet, C. Smith, *op. cit.*, p. 169, 241.

²⁵ Idem, *op. cit.*, p. 241, similar cu *Ansa Paulini*, azi Anse (lângă Lyon; Rhône).

²⁶ Pentru acest sens, vezi A. Forcellini, *op. cit.*, V, p. 142, s.v. *regio* („*regio dicitur quicumque terrae tractus seu pars, sive parva, sive magna; item quicumque locus*”); V. Wollmann, *op. cit.*, p. 292, avansează ipoteza că în inscripțiile de la Cășei ar putea fi vorba nu despre o *regio* ci de *regionariis*, făcând aluzie la această „instituție” militară, atestată în Moesia Inferior. Ceea ce se opune însă existenței unui *beneficiarius cum regionariis* este faptul că în inscripțiile din alte provincii *regionarii* sunt, mai ales, centurioni, ce nu se puteau afla sub comanda unui beneficiar. Mai mult, ei aveau tot misiuni speciale, ca și beneficiarii în regiunile unde sunt atestați (vezi aceste exemple la N. B. Rankov, *Ancient Bulgaria. Papers presented to the International Symposium on the Ancient History and Archeology of Bulgaria, University of Nottingham, 1981* (A. Poulter ed.), 2, Nottingham, 1983, p. 55—58). Cea mai recentă abordare a acestor *regionarii* din Moesia Inferior, la M. Speidel, *ZPE*, 57, 1984, 185—188, unde în toate inscripțiile cu lectură sigură avem de-a face cu centurioni.

deci, o formă specifică de organizare a zonelor de frontieră. Această *regio* se afla așadar, mai degrabă, sub jurisdicție civilă decât militară²⁷.

Referitor la sediul beneficiarilor atestați în inscripțiile de la Cășei, pentru epoca lui Severus Alexander este pomenită o *statio*, ultima oară într-o inscripție din 230 d.Ch.²⁸, pentru ca, în anul 239 d.Ch.²⁹, ei să fie atestați la *Samum*, cu misiunea extinsă într-o *regio*. Ni se pare greu de crezut că este vorba despre aceeași așezare, căreia să i se fi omis numele în inscripțiile din vremea lui Severus Alexander, iar în cele de pe vremea lui Gordian III, la interval de 9 ani, să-i apară numele dar să nu i se mai specifice statutul administrativ. De altfel, pentru *Samum* nici nu era nevoie de acest lucru, el fiind un cunoscut și important *vicus* militar de pe frontieră. Dar el avea cu siguranță numele și nu era doar o *statio* nici pe vremea lui Severus Alexander. Așadar, este mult mai probabil ca *statio* și *Samum* să fie două puncte diferite, dar apropiate unul de celălalt, întrucât toate inscripțiile, indiferent de dată, au fost găsite în castrul de la Cășei sau în imediata sa apropiere. Locul precis de descoperire este cunoscut doar pentru o singură inscripție, găsită în 1937, în săpăturile lui Em. Panaitescu, pe berma zidului de incintă³⁰. Este un text votiv, dedicat zeiței Nemesis și datat în 224 d.Ch., atestându-l pe beneficiarul *Seantius Lucius* într-o *statio*. Cu toate acestea, nu rezultă automat că acea *statio* se afla la Cășei, ea putând fi și undeva în zonă, fiind normal ca acțiunile votive ale beneficiarilor să se fi petrecut în *vicus Samum*, cea mai importantă așezare din regiune, unde trebuie să fi existat temple. Se ridică întrebarea unde ar putea fi atunci localizată acea *statio*? După opinia noastră, o *statio* s-ar fi putut afla în apropierea Dejului, la circa 6 km de castrul de la Cășei, unde a fost identificat podul roman peste care drumul, ce venea de la *Napoca*, trecea pe malul drept al Someșului, mergând spre Cășei (fig. 1)³¹. Această poziție este tipică pentru amplasarea unei *statio*, ce putea avea chiar caracter vamal³². Situarea ei pe *limes* a putut face necesară prezența

²⁷ M. Macrea, *loc. cit.*, citând un text din agrimensori, consideră că în Dacia prin *regiones* trebuie să înțelegem teritorii aflate sub jurisdicție și control militar. Noi considerăm că în această *regio* autoritatea nu aparținea neapărat beneficiarilor, aceștia având o misiune specială în acest teritoriu, ci putea fi civilă, fiind inclusă chiar într-un teritoriu urban, cum era cel al Napoei. Acesta ar putea fi unul din motivele pentru care *M. Valerius Valentinus, beneficiarius consularis* la *Samum* și în *reg ans* (CIL, III, 827 = 7633) era în același timp și *aedilis coloniae Napocae*, fără a fi obligați astfel să contrazicem textul inscripției și să-l considerăm un *evocatus* (așa cum aprecia C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 400, nota 59 și, mai recent, R. Ardevan, *op. cit.*, p. 171).

²⁸ I. I. Russu, *op. cit.*, nr. 4.

²⁹ CIL, III, 827 = 7633; I. I. Russu, *op. cit.*, nr. 2.

³⁰ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 125—126, nr. 3.

³¹ D. Ursuț, D. Isac, *La politique édititaire dans les provinces de l'Empire Romain. Actes du 1^{er} Colloque Roumano-Suisse, Deva 1991, Cluj-Napoca, 1993*, p. 189—192, cu bibliografia veche și un plan de situație, cuprinzând podul, drumul și castrul de la Cășei.

³² C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 399, nota 56, considera, că în inscripțiile ce atestă o *statio*, nu poate fi vorba despre o *statio* vamală pentru că nu există nici un indiciu și nici o condiție pentru așa ceva, citându-l pe I. I. Russu, ce avea aceeași părere. Câtă vreme cei doi învățați localizau acea *statio* în altă parte, undeva la nord de castrul de la Cășei, aveau dreptate. Dacă ea se afla însă la podul roman peste Someș, există un indiciu important și o condiție favorabilă pentru existența unei *statio* vamală.

unui trimis al consularului. Noi considerăm, deci, că undeva, între podul roman de la Dej și castrul de la Cășei, ar trebui localizată acea *regio ansae*. Oricum, delimitarea ei precisă este greu de făcut. Cercetând sectorul de *limes* între Cășei și Ileanda, Șt. Ferenczi³³ a identificat o serie de turnuri de supraveghere și semnalizare pe malul drept al Someșului unit. Ele trec pe malul stâng al Someșului, în zona Ileanda. În plan, turnurile sunt dispuse în forma unui semicerc neregulat, sprijinindu-se pe valea Someșului. Distanța dintre ele și albia râului este între 1—6 km, măsurată în linie dreaptă³⁴. Lipsesc, deocamdată, elementele de datare pentru acest sistem defensiv. Așadar, *regio ansae* pare a avea cam această lățime.

Misiunile beneficiarilor de pe Someș par să fi rămas aceleași și pe vremea lui Gordian III, doar sfera lor s-a extins de la o *statio* la o zonă mai întinsă, cu centrul în *vicus Samum*. Acesta va fi fost și motivul mutării sediului lor la *Samum*. Cu această ocazie, se face în inscripții prima oară precizarea *sub signis*, ce pare a se referi la simbolul autorității beneficiarului consular, lancea³⁵, care îl deosebea de un militar obișnuit, atât în ochii provincialilor, cât și al barbarilor. El era omul de încredere și de legătură al guvernatorului însuși. Lancea, pe care o purta, îi marca independența față de unitățile militare din zona unde își exercita misiunea și era semnul că el răspundea doar față de guvernator și nu față de alți comandanți militari din apropiere sau față de autoritățile civile³⁶. Acest lucru era necesar cu atât mai mult, cu cât el rezida în această vreme la *Samum* în *vicus*-ul aferent castrului de la Cășei³⁷. Chiar dacă *regio ansae* se afla sub jurisdicție civilă și nu militară, oricum, ea era situată pe un sector al *limes*-ului unde responsabilitatea și comanda trebuie să fi aparținut tribunului cohorței de la Cășei. Pentru a putea stabili care au putut fi misiunile beneficiarilor pe Someș trebuie să avem în vedere, așa cum arătam, că apariția acelei

³³ I. Ferenczi, *ActaMP*, XIV—XV, 1991, p. 127—151.

³⁴ Idem, *op. cit.*, p. 147.

³⁵ Este opinia, noi considerăm justă, exprimată de autorii celui mai recent *Corpus* al inscripțiilor ridicate de beneficiari în Imperiu, E. Schallmayer, K. Eibl, J. Ott, G. Preuss, E. Wittkopf, *Der römischen Weihebezirk von Osterburken I. Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiarier-Inschriften des Römischen Reiches*, Stuttgart, 1990, nr. 530, 531.

³⁶ N. B. Rankov, *op. cit.*, p. 47—48, într-un articol despre administrarea zonei miniere Montane din Moesia, unde sunt atestați beneficiari consulari, arată că ei erau membri ai statului major al guvernatorului provinciei, statut indicat de lancea pe care o purtau. Ea simboliza faptul că beneficiarul era independent față de unitățile militare din apropiere și nu era subordonat vreunui comandant local.

³⁷ C. S. Sommer, *Kastellvicus und Kastell. Untersuchungen zum Zugmantel im Taunus und zu den Kastellvici in Obergermanien und Rätien*, *Fundberichte aus Baden-Württemberg*, Stuttgart, 13, 1988, p. 622—627, studiind aprofundat *vici* militari din Germania Superior și Raetia, arată că ei nu erau situați în teritoriul militar, având o administrație proprie (ceea ce înseamnă oricum civilă). În Dacia nu avem încă nici un *vicus* militar, cercetat arheologic. Singurele săpături, mai extinse, s-au făcut în *vicus*-ul militar de la Tibiscum. Autoarea cercetărilor este însă de părere că el se afla sub administrație militară, fără a aduce însă argumente palpabile (cf. D. Benea, *SCIVA*, 44, 1993, 3, p. 282—289).

regio ansae s-a produs cândva între 230 și 239 d.Ch. Singurul eveniment militar de amploare ce ne este cunoscut în acest interval și care ar fi putut provoca eventualele schimbări în zona *limes*-ului este războiul purtat de Maximinus Thrax, care în 237 d.Ch., și-a luat titlul de Dacicus Maximus³⁸. Din păcate, nu știm prea multe amănunte despre acest război și localizarea topografică a operațiunilor militare este incertă. Cu toate acestea, nu este exclus ca efectele sale să fi putut afecta și granița nordică a Daciei și să fi fost nevoie de măsuri suplimentare de siguranță. Misiunea beneficiarilor în zona *Samum* a fost, inițial, interpretată drept o comandă a unei miliții formate din localnici (*manus tumultuaria*), chemată sub arme în localitatea *Samum*³⁹. Explicația a fost, pe bună dreptate, respinsă încă de Constantin Daicoviciu⁴⁰. I. I. Russu considera că beneficiarii comandau un post de poliție rurală, cu un detașament, pentru supravegherea drumurilor militare și a serviciului poștal, ținând, de asemenea, în frâu populația autohtonă și pe *latrones*⁴¹. Toate aceste atribuții posibile erau însă obișnuite, de rutină și nu presupun o implicare directă a guvernatorului provinciei. În schimb, acesta putea fi interesat de supravegherea mișcărilor și intențiilor triburilor barbare din apropierea *limes*-ului. Tratatativele și răspunsurile la pretențiile barbarilor trebuiau aduse rapid și direct la cunoștință guvernatorului printr-un om de încredere al său. Beneficiarii, ca reprezentanții săi direcți, putea chiar participa la adunările decizionale ale barbarilor⁴², ce se aflau în relații de „alianță“ cu Imperiul ori puteau sprijini pe șefii proromani. Pe de altă parte, datorită prezenței beneficiarilor într-o *statio*, ce presupunem că putea fi vama, ar fi posibil ca misiunea lor să fi fost legată și de supravegherea schimburilor comerciale cu barbarii. În această ultimă ipoteză, acea *statio*, presupusă la podul peste Someș și mai târziu o zonă mai largă din apropiere, inclusiv *Samum*, vor fi fost autorizate de către guvernatorul Daciei pentru efectuarea comerțului cu barbarii⁴³. Nu este exclus chiar ca uneori anumite

³⁸ N. Gostar, *Actes de la XIIe Conférence internationale d'études classiques. Eirene, Cluj, 1972*, București, 1975, p. 643—645.

³⁹ Ea aparține lui A. von Domaszewski, *CIL*, III, 7633.

⁴⁰ C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 397.

⁴¹ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 125; N. B. Rankov, *loc. cit.*, deși acceptă că beneficiarii ar putea avea și aceste atribuții, critică „etichetele“ puse arbitrar de istoricii moderni pentru misiunile beneficiarilor, considerând esențial, pentru a le putea stabili corect, să ne punem întrebarea de ce guvernatorul avea nevoie de un om de încredere și de legătură într-un anumit punct. Pentru beneficiarii de la *Samum*, N. B. Rankov este de părere că prezența lor ar trebui legată de apărarea salinelor de la Ocna Dejului (p. 52).

⁴² A. Mocsy, *Pannonia and Upper Moesia*, London, 1973, p. 191—192, cu exemple din teritoriile quazilor și marcomanilor de *praepositi gentes*, cum sunt numiți de Tacitus.

⁴³ I. Fitz, *The Archaeology of Roman Pannonia* (A. Langyel, G.T.B. Radan ed.), Budapest, 1980, p. 332, arată că în Pannonia, comerțul cu barbarii pe *limes* și piețele aprobate oficial, erau controlate de către beneficiarii consulari.

mărfuri să fi fost prohibite schimbului cu barbarii⁴⁴. Aceeași misiune a fost atribuită și beneficiarilor consulari atestați la *Porolissum*⁴⁵. Din aceste motive, deci, guvernatorul ar fi avut nevoie de un om de încredere și la *Samum*, care putea impune respectarea hotărârilor sale și îl putea, în același timp, informa operativ și corect asupra problemelor din zonă. Dacă într-adevăr beneficiarii de pe granița nordică vor fi îndeplinit asemenea misiuni, înseamnă că în epoca Severus-Alexander-Gordian III, undeva nu prea de parte, la nord de Someș, existau triburi barbare ce puteau periclita nu doar comunicațiile pe drumul de la nordul râului, ci însăși provincia Dacia Porolissensis și capitala ei *Napoca*. Noi credem însă că nu era vorba despre un ipotetic și iluzoriu neam dacic *Ansamenses*. Deși, deocamdată, n-a fost confirmată arheologic vreo prezență barbară în această regiune, este mai probabilă existența la nordul Daciei romane a unor triburi germanice, atestate de izvoarele literare în vremea lui Marcus Aurelius și Commodus⁴⁶. Nu putem încheia, înainte, de a atrage atenția, că în vremea lui Commodus, după ratificarea păcii cu burii, probabil, sub guvernatorul *Sabinianus*, acestora li s-a impus condiția de a nu mai locui și a nu-și mai paște vitele pe un teritoriu, lat de 40 de stadii, de la granița Daciei⁴⁷. Or, cei aproximativ 7,4 km impuși burilor, reprezintă o distanță foarte apropiată de lățimea, probabilă, a acelei *regio ansae* întâlnită în vremea lui Gordian III. Dacă este vorba despre aceeași regiune sau nu, în acest moment este mai greu de precizat.

CORIOLAN OPREANU

⁴⁴ Deși nu avem asemenea informații pentru secolele II—III, totuși, existența unor asemenea restricții documentate pentru secolele IV—V în relațiile cu barbarii ar putea susține faptul că, cel puțin, în vreme de război sau în alte momente, ele puteau fi impuse și mai timpuriu. Două pasaje din *Corpus Iuris Civilis* și *Codex Theodosianus* (*Foutes*, II, p. 373) sunt edificatoare: IV, 41, 1. „Augustii împărați Valentinianus, Valens și Gratianus către *Theodotos*, comandant militar. Nimeni să nu aibă dreptul de a transporta în ținuturile barbarilor vin, ulei și băuturi nici măcar de gust sau pentru destinații comerciale“ (anii 370—375). 2. „Împăratul Marcianus către propretorul *Constantinus*. Barbarilor din afară... nimeni să nu cûteze a le vinde zale, scuturi, săgeți, săbii sau orice alte arme și nici un fel de proiectile și să nu fie înstrăinată de cineva nici măcar o bucată de fier, lucrat sau încă nelucrat...“ (anii 455—457).

⁴⁵ M. Macrea, *op. cit.*, p. 326, considera că beneficiarii atestați epigrafic la *Porolissum* și în alte locuri de pe aceeași graniță aveau, probabil, printre altele, și misiunea de a supraveghea schimburile comerciale cu barbarii. La efectuarea acestor schimburi vor fi servit, după M. Macrea, cele două mici *castella* de pământ de la Brebi.

⁴⁶ Fără a fi concret localizate pe teren, ar putea fi vorba fie despre triburile burilor, fie despre astingi ori lacringi și altele mai puțin cunoscute din izvoare (cf. Dio Cassius, LXXII, 3, 1; LXXVIII, 20, 3).

⁴⁷ Dio Cassius, LXXII, 3, 1.

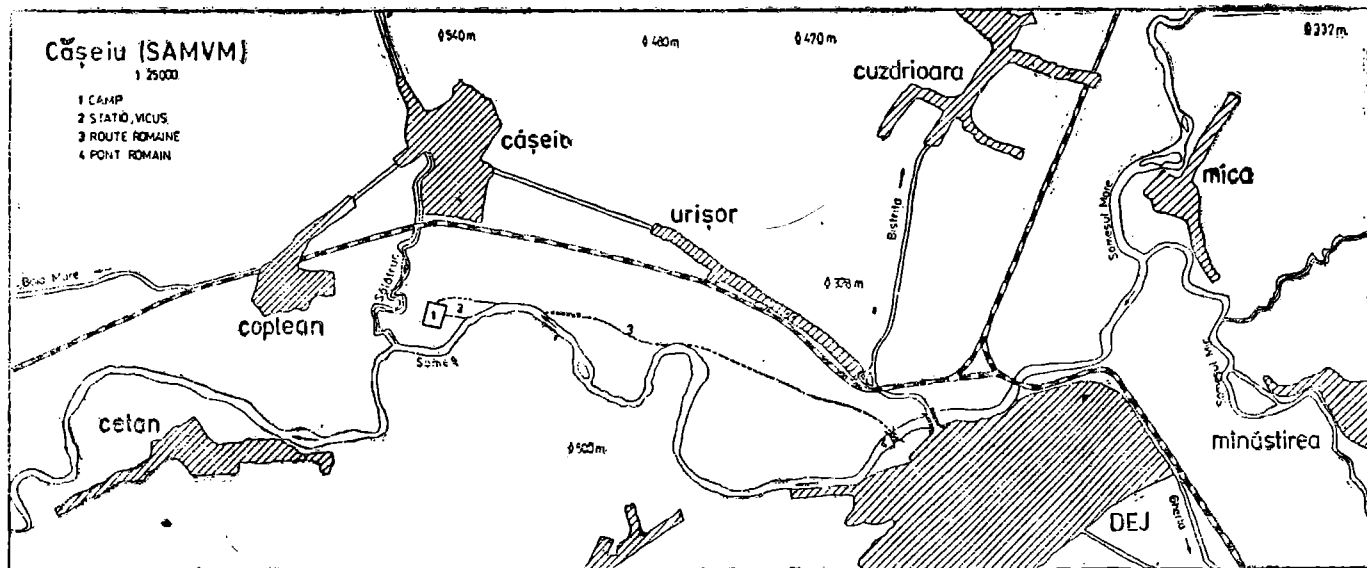


Fig. 1. Valea Someșului între castrul de la Cășei și podul roman de la Dej (după D. Ursuț, D. Isac, *La politique éditiltaire dans les provinces de l'Empire Romaine*, Cluj-Napoca, 1993).

THE MISSION OF THE *BENEFICIARII CONSULARIS*
ON THE NORTHERN BORDER OF ROMAN DACIA
IN THE IIIrd CENTURY A.D.

(Abstract)

The author recalls into question the meaning of the expressions *agens Samum cum regione* *ans sub seg(nis)*, *agens sub sig(nis) Samum cum regione* *ans or cum regione* *ans sub seg(nis)*, *agens sub sig(nis) Samum cum regione* *ans or agens sub sig(nis) regione* *ans* from several inscriptions discovered in the Roman fort at Căței (county of Cluj) on the Northern border of Dacia. These inscriptions were raised by *beneficarii consularis* during the reign of Gordianus III, being dedicated to different Gods and Goddesses. He is not agree with the former meaning supposed for the abbreviation *ans* as *Ans(amenses)*, the name of a hypothetical Free Dacian tribe, as the Romanian scholar V. Părvan suggested in the twenties, without having any documentary support.

Instead of this idea, after counting different possible explanations in Latin for the enigmatic abbreviation *ans* (as the tax *ansarium* attested at Rome), the author supposes that the most believable solution is the reading *ansae* the Genitive from *ansa*. So there was about a *regio ans(ae)* with the meaning of the region of the bend of the river. That's because the fort at Căței is placed on the bank of the river Someș (*Samus* in Roman time). The best analogy cited is the place name *Ad Ansam*, attested on Roman itineraries in Britain, having the same geographical position and the same meaning. It was hypothetically identified at Higham (Suffolk) where the river Stour is crossed by the road which comes from Colchester. Not very far from the fort at Căței (about 4 miles) there was a Roman bridge, crossing *Samus*. He makes a connection with another group of inscriptions from Căței, which are dated only in Severus Alexander's time and attested the *beneficarii* in a *statio*. So, this *statio* would be a custom one at the bridge. Then something happened between 230 and 239 A.D. and the *beneficarii* moved in the military *vicus Samum* near the fort and the sphere of their mission was enlarged from a *statio* to a *regio* without changing its content. The reason of this change could be find in the war of Maximinus Thrax who in 237 A.D. got the title of Dacicus Maximus. Maybe some effects of this war were felt on the Northern border of Dacia.

Concerning the mission of the *beneficarii*, first in a *statio*, later in a *regio*, the author's opinion is that must be an important one for keeping the governor of Dacia in touch by one of his own confident man. So must be excluded the supposed routine jobs as the rural police, the safe of the roads, the collecting of taxes or of local recruitment. Their mission could consisted in the keeping an open eye on the movement and intentions of the Barbarians, in talkings with the Barbarians' leaders, participating to their meetings or advising the Barbarians. There is stressed another possible mission connected with the trade with the Barbarians across the *limes*. The *beneficarii* had to watch of the legal status of this trade, which was probably allowed only on definite places and on approved days. The expression *sub signis* is interpreted by the author as referring to the lance, the sign of the authority of the *beneficarii* which also shows that these officers were not subordinated to the local higher military command or to the local civil authorities, but they were in charge of the governor himself.

If this interpretation is correct, the author supposes that in the time of Severus Alexander till Gordianus III, in the near of Dacia, North the river *Samus* must lived some Barbarian tribes who were dangerous enough for the security of the province Dacia Porolissensis and its main town *Colonia Napocensis*. Anyway it is not about of an enigmatic Free Dacian people *Ans(amenses)*, but more probably of some German tribes. Missfortune, there is not any archaeological confirmation in the area, but the archaeological investigations are very few.

One last idea of the article is the literary evidence of *Dio Cassius* who tells that under Commodus the Germanic Buri were forbidden to live and to grow cattles in a territory of 40 *stadia* (7,4 km) from the border of Dacia. The distance from the North bank of the river *Samus* till to the line of Roman watch towers on the top hills in the region of the Roman bridge at Dej and of the fort at Căței is about the same. So the width of the supposed *regio ansae* is about the same with the distance where Commodus not allow the Buri to live „forever“, as *Dio Cassius* says.